

AZ EGYETEMFOGLALÁS KONTEXTUSA

egyetemfogalások és diáklázadások a történelemben

A lázadás az esztelenség láttán születik meg, igazságtalan vagy érthetetlen helyzetben. Vak lendülete rendet követel a káoszban, egységet a tovaillanó, az eltűnő mélyén. Kiált, követel, azt akarja, szűnjön meg a botrány, és kőbe írodják, ami eddig szüntelenül a homokba íródott.

Albert Camus

Számtalanszor felmerült bennem a kérdés az egyetemfogalás során, hogy – nyilvánvalóan **nem előzmény, vagy példa nélküli** – tettünk vajon milyen nagyobb kontextusba illeszthető. Végignézve a történelmen, azon belül is a diáklázadások történetén, nagyon határozott választ tudunk kapni arra a kérdésre, hogy vajon *mi állhat egy ilyen egyetemfogaló gesztus hátterében*, és hogy *mit mond el a korról, amiben történik?*

Egyetemfogalásra a diákok – a történelemben megfigyelhető módon – két esetben folyamodtak: egyrészt, ha jogsértés érte őket, és így tiltakoztak ellene; másrészt, ha fontos felsőoktatási vagy egyetemi reformokat akartak elérni. Éppen ezért az egyetemfogalás mindig valamilyen formában az egyetemet bitorló, hatalommal rendelkező emberek ellen zajlott. Megfigyelhető, hogy a barikád mögé vont épületek gyakran a valódi, demokratikus értelemben vett szabadság legfontosabb bástyái. Ahogy egy úr mondta nekem az egyetemfogalás hatvanvalahányadik napján: „Ti voltaképpen bezártátok magatokat azért, hogy szabadok legyetek”.

Az áttekintést érdemes az egyik legismertebb egyetemfogalással (és hozzá kapcsolódó diáklázadással) kezdeni, aminek kapcsán kulcsfontosságú évszám az **1968-as**. Ebben az évben, **március 22-én** a párizsi egyetem nanterre-i fakultásán a diákok elégedetlenségüknek adtak hangot az egyetemi oktatás körülményei (túlszűfolt egyetemek, felszereltség hiánya, oktatás minősége, elhelyezkedési gondok stb.) miatt, s végül körülbelül százötven diákkal elfoglalták az egyetem igazgatósági

épületét. A professzori tanácssteremben tartott gyűlésen a diákok elfogadtak egy tiltakozó határozatot, melynek megalkotásában kulcsszerepet vállalt egy bizonyos Daniel Cohn-Bendit. Az épület elfoglalása aztán egy májusig tartó „kritikai egyetemet” hívott életre. Ezeken az alkalmakon a diákok őket érintő kérdésekről vitatkoztak, az egyetemi rendszer megreformálásától kezdve a fogyasztói társadalom kritizálásán át az egyetemi autonómiáig. **Május 2-án** végül a rektor elrendelte a bölcsészkar ideiglenes bezárását, tizennyolc diák ellen pedig fegyelmet indított. Ez a gesztus aztán kivívta a párizsi polgárság haragját. **Május 3-án** a Sorbonne diákjainak egy része szolidaritást vállalt a nanterre-iekkel és elfoglalta saját egyetemét – a nanterre-i foglalás kulcsfigurája, Cohn-Bendit itt is vezető szerepet vállalt. A hatalom és a forrongó ifjúság között közelharc vette kezdetét: Párizs városa valóságos hadszínterré vált, barikádok, betört kirakatok, kiégett autók jellemezték a városképet. Számptalan embert letartóztattak, a rendőrökkel való összecsapásokban több százan megsebesültek. Az egy évvel korábbi franciaországi választásokon megerősödött baloldal igyekezett a mozgalom élére állni, ám erre nem volt képes, míg a kormány csak a hadseregre támaszkodhatott: De Gaulle tábornok addig megdönthetetlennek hitt hatalma most megrendülni látszott. Cohn-Benditet kiutasították, mire a diákok felgyújtották a tőzsde épületét. De Gaulle tévébeszédében az átfogó reformok mellett az egyetemi viszonyok rendezését ígerte – végül feloszlatta a parlamentet és új választásokat írt ki.

Láthatjuk, hogy fenti esetben a felsőoktatás reformjára való törekvés végül társadalmi változásokat eszközölt, és bár a társadalmi támogatottság és a közösségi nyomás is óriási volt, végül egész lázadást egy ember nyakába akarták varrni. Ez később persze számtalan alapvető kérdést felvetett az ország demokráciájának működésével kapcsolatban, de pontosan láttatja, hogy a bűnbakkeresés nem egy mai találmány, és olyan mozgalmak esetében, amiben fiatalok vesznek részt, a regnáló hatalom atyáskodó természete miatt előszeretettel használja a fegyelmezés eszközét

– de mivel a kollektív büntetés egy ekkora rendszerben, mint a felsőoktatás, nem értelmezhető, így példastatuálás céljából már-már muszáj találni egy megnevezhető felelőst. Érdekes, hogy bár jelen cikk kutatási folyamatában is fontos szempont volt, hogy megtaláljam az egyes mozgalmak fő felelőseit, ám ezeket nem találtam meg: ez számomra annak a legfontosabb bizonyítéka, hogy a '68-as események legnagyobb

tanulása a későbbi egyetemfoglalások számára éppen az volt, hogy **a közös döntések melletti folyamatos közösségi kiállás** sokkal fontosabb az **egyének forradalmi ambícióinak kiszolgálásánál**.

Ugrunk néhány évet az időben, na nem azért, mintha nem történtek volna jelentős diáklázadások 40 év alatt, hanem mert az SZFE egyetemfoglalását vizsgálva egy másik, sokat emlegetett, hasonló akció az, ami eszünkbe juthat. **2009-ben** járunk, Horvátországban, a Zágrábi Egyetemen. A diákok tiltakozásának alapja az a felsőoktatási reform volt, amelyben bevezették volna a tandíjakat – így tehát ez, illetve a felsőoktatás piacosítása ellen indult végül el a tiltakozás tavasszal. Az egyetemet nyitva tartották, de órákat nem tartottak: helyette „alternatív tanítási programokat” alakítottak ki az önszerveződő diákok, workshopokat, filmklubokat, koncerteket szerveztek, ezek célja az volt, hogy felhívják a figyelmet az országban tapasztalható társadalmi egyenlőtlenségekre. A tiltakozás **április 20-án** kezdődött és harmincöt napig tartott – eközben nyolc horvát városban összesen húsz tanszék és egyetem került blokádnak alá a hallgatók által.

Nagy hatása volt a felsőoktatásban kialakuló zúgolódásokra annak, hogy 2005/06-os tanévtől bevezették a bolognai reformot, megteremtve ezzel a modern európai egyetemrendszert – bár alapvetően a reform nagyobb átjárhatóságot és nemzetközi kapcsolatokat ígért, az átállás több helyen nem volt zökkenőmentes vagy teljesen egyértelműen értelmezhető. A reform bevezetése ellen több helyen is voltak tiltakozások, de a zágrábi egyetemfoglalás volt az első, ahol az ellenállás fontos része volt a *közvetlen részvételen alapuló demokrácia*. Ennek legfontosabb szerve a plénum volt, ami minden fontos döntésről vitázott és szavazott. Ellentétben például a franciaországi példával, tudatosan figyeltek arra, hogy a szerepkörök vagy a munka- és akciócsoportok folyamatosan rotálódnak legyenek. A külvilággal sajtótájékoztatókon keresztül tartották a kapcsolatot, és ezen médiaszereplések során mindig más küldött képviselte a plénum álláspontját. Ezzel üzenetük még jobban átjött, miszerint itt nem egyéni, hanem kollektív társadalmi ügyekről van szó, amely túlmutat a konkrét felsőoktatási reformon. Fontos történelmi tény, hogy a zágrábi egyetemfoglalás időszakában indultak el azok a nemzetközi mozgalmak is, amik például szabad köztereket, megfizethető lakhatást, piaci érdekeknek nem alárendelt oktatást követeltek, így az egész mozgalom könnyen tudott az ezeket a témákat tematizáló társadalmi csoportokhoz kapcsolódni. A zágrábi egyetemfoglalás folyományaként

jelent meg az, a felsőoktatásban addig elképzelhetetlennek tűnő, újszerű gondolat, amely az egyetemeket szabad térként értelmezte újra. A zágrábi blokád feladásával a diákmozgalom nem ért véget, hanem más társadalmi ügyek mentén szerveződött tovább. Talán éppen a diákmozgalom hatására erőre kaptak más társadalmi rétegek is: a horvát gazdák tiltakozó mozgalma a mezőgazdasági megszorítások és az állami támogatások visszatartása ellen egy olyan ügy lett, ami teret adott a diákmozgalomnak arra, hogy új perspektívákat nyisson a tiltakozásában. A horvát egyetemi blokádnak két fontos dokumentációja született: az egyik *A blokád* című dokumentumfilm, mely a 2012-es 9. Verzió Nemzetközi Emberjogi Dokumentumfilm Fesztivál egyik díjazott filmje lett, a másik pedig *Az egyetemfoglalás boszorkánykonyhája*, melyben a teljes mozgalom alapjait, módszertanát foglalták össze, ez később több hasonló mozgalmat inspirált – köztük egyébként a #freeszfe egyetemfoglalását is. (Érdekesség, hogy az idei, 17. Verzió Filmfesztivál nyitóünnepségét éppen a #freeszfe - mozgalom résztvevői csinálták - így ér össze az egyetemfoglalás eszmeisége a fesztivál emberjogi küldetésével). A horvát egyetemfoglalás végül, a célok szempontjából felemás eredménnyel zárult: az oktatók először mind támogatták a mozgalmat, később azonban lassan elhatárolódtak a diákoktól. A tandíj teljes eltörlését végül nem érték el a hallgatók, a horvát kormány kompromisszumos megoldást talált ki a helyzet megoldására. A rendszer, ami bevezetésre került biztosította, hogy az első év mind az alap-, mind a mesterképzésben mindenkinek ingyenes lett, utána pedig teljesítmény alapján, sávosan kellett tandíjat fizetni, a tandíj legmagasabb összegét viszont nem emelték.

Érdemes egy pillantást vetni Európán kívülre is: *Indiában* az ország legnagyobb filmes intézményében, a *Film and Television Institute of Indiában* (FTII) zajlott egyetemfoglalás hasonlított legjobban céljait tekintve az SZFE-én zajló tiltakozásra. Az FTII az ország első számú filmes oktatási központja, Bollywood és az indiai tévézés számtalan tehetségét adta. Az egyetem sztrájkja **2015. június 12-én** kezdődött, tiltakozva a helyi felsőoktatási minisztérium döntése ellen, mely meglepetésszerűen a televíziós színészből lett politikust, Gajendra Chauhan-t nevezte ki az intézmény élére. Gajendra Chauhan számtalan „B” kategóriás bollywoodi produkciókban, felnőttfilmekben és televíziós szappanoperában játszott, illetve politikai aktivitása kezdetétől több, propagandisztikus jellegű filmet készített a hatalmon lévő állampárt megrendelésére. Később 2004-ben konkrétan is csatlakozott a Bharatiya

Janata Párthoz (BJP), mely egyike a két nagy politikai pártnak Indiában. Június 10-i kinevezése a legnagyobb filmes egyetem élére sok filmes szakemberben és szervezetben kiverte a biztosítékot, politikai kinevezettnek tekintették. A hallgatók csalódottak voltak, hogy az iskola színvonalához képest a szakmailag nem sikeres vagy különösebben tehetséges, politikailag felkent Chauhan a vezetőjük, megkérdőjelezték nemcsak vezetői kvalitásait, hanem az intézettel kapcsolatos elképzeléseit is számon kérték – az intézet élén addig olyan szakmai kiválóságok ültek, mint például Girish Karnad vagy Shyam Benegal, akik világszerte ismert indiai előadásokat, filmeket és könyveket hoztak létre, szakmai életútjuk pedig megkérdőjelezhetetlen volt. Sokan az egyébként erősen nacionalista – jobboldali érzelmeket valló párt ideológiailag való befolyási kísérletét tekintették a kinevezés mögött. Chauhan kinevezését nemcsak az egyetemisták, de a szakma nagyjai sem nézték jó szemmel, hiszen az intézet élén álló testületben nyolcból négyen szorosán politikához köthető figurák voltak. A hallgatók attól féltek, hogy az intézményt ideológiai alapon „politikai filmgyárrá” fogják alakítani a

„kreativitás megélésének legfontosabb műhelye” helyett. A hallgatók sztrájkját több, egyébként egymással ideológiai szempontból ellentétes nézeteket valló szervezet is támogatta, a diákszervezetek és más egyetemek hallgatói mellett pedig több ismert indiai filmrendező is ellátogatott a blokád alá vont egyetemre, hogy kifejezzék a diákokkal való szolidaritásukat. A művészet és az oktatás szabadságáért elkeseredetten harcoló diákok végül október 28-án adták fel sztrájkjukat, mikor félévük ellehetetlenítésével fenyegették meg őket: bár a felvételi eljárások megindultak az intézményben, a sztrájkra hivatkozva el kellett halasztaniuk az új hallgatók félvévének megkezdését. Az egyetem több volt hallgatója tiltakozásul visszaadta korábban elnyert filmes díjait. A nagy társadalmi támogatottságú ügy 139 nap után ért véget. Utolsó sajtótájékoztatójukon az FTII hallgatói arról beszéltek, hogy „bár a sztrájkjuk befejeződik, a Chauhan ellen folytatott tiltakozások folytatódnak.” A hallgatók

„visszatérnek termeikbe, de továbbra is békés és demokratikus módon tiltakoznak Chauhan ellen”. A visszavonulás legfontosabb oka az volt, hogy a minisztériummal való találkozások „elértek egy visszafordíthatatlan holtpontra” – korábban az elnököt kinevező miniszter kilencszer találkozott az egyetemet képviselő hallgatókkal és oktatókkal. Az indiai egyetemfoglalásnak annyi támogatója volt az intézményen belülről és kívülről, hogy – hasonlóan a zágrábihoz – nem lehetett egy

arcot vagy nevet kiemelni belőle, ám a teljes sztrájk nagyon fontos társadalmi folyamatokat indított el: többen felismerték a hatalom kétes működését; számtalan letartóztatás is történt, aminek hatására tömeges tüntetések kezdődtek az ország több pontján. Bár a sztrájk végül eredménytelenül ért véget, az ellenállások végül sikerre vezettek, mert Gajendra Chauhan 2017 októberében lemondott az FTII vezetői posztjáról.

Magyarországon a Színház- és Filmművészeti Egyetemen kialakult ellenállás előtti legismertebb diáklázadás a Hallgatói Hálózat (HaHa) nevéhez köthető. Kezdetben a Budapesti Corvinus Egyetem átalakítása elleni tiltakozásul jött létre, később viszont országos szinten kezdett el foglalkozni a magyar felsőoktatást érintő problémákkal. A szervezet az egyetem vezetése által nem engedélyezett fórumot szervezett az ELTE Bölcsészettudományi Karán, majd tüntetni kezdett a tandíj tervezett bevezetése ellen. A 2011-ben elfogadott felsőoktatási törvény elleni tiltakozás végül 2012-13-ban csúcsosodott ki a HaHa által szervezett és koordinált diáktüntetésekben. Az oktatási tárca elvonásokat és még alacsonyabb keretszámokat jelentett be, forráselvonásokat helyezett kilátásba, ami oktatók elbocsátásához is vezetett több egyetemen; bevezették a röghözkötést, ami például a felvételizők számát is tovább csökkentette, illetve csorbították az egyetemi autonómiát. A HaHa több nagyobb megmozdulás után végül **2013. február 11-én** a Deák téren tartott demonstrációt – a tüntető tömeg az ELTE BTK elé vonult, és „elfoglalták” az egyetem főépületeit. Bár a közelben lévő egyetemeket is „birtokba vették” a tiltakozó diákok, a bázis a BTK épülete maradt. A következő hetekben a diákok egy csoportja elfoglalva tartotta az egyik nagyelőadót: többen bent éjszakáztak, délutánonként fórumokat tartottak, további tiltakozó akciókat, flashmobokat, demonstrációkat szerveztek. A HaHa által szervezett tüntetéssorozat hatására a kormány több téren is változtatott a korábban tervezett oktatáspolitikai reformokon: eltörölték a keretszámrendszert, és az eredetileg kilátásba helyezett 10 500 helyett majdnem 55 000 állami férőhelyet biztosítottak az állami egyetemek támogatott helyein. Február folyamán különválasztották az oktatási tárcát köz- és felsőoktatási államtitkárságra. Az egyetemi tüntetésekben többen követelték Hoffmann Rózsa lemondását, ő végül az újonnan alakult közoktatási államtitkári pozíciót kapta meg, felsőoktatási államtitkárnak Klinghammer Istvánt nevezték ki. Végül 44 nap után az ELTE-BTK nagyelőadójának elfoglalása is véget ért, az egyetem és elfoglalói közös

közleményt adtak ki. Eszerint a nagyelőadó a „hallgatói önszerveződés legális színterévé, a fórumok engedélyezett helyszínévé vált”. A közlemény megfogalmazása szerint az „egyetemvezetéssel kötött megállapodás mutatja, hogy a jelenlegi oktatáspolitikai helyzetben elengedhetetlen az érintettek együttműködése”.

S hogy mi lehet a fentiekből a tanulság? Talán az, hogy a békés ellenállás mindig valamilyen eredményre vezet. Talán az, hogy a konkrét célok megfogalmazása egyrészt bekorlátoz, hiszen nagyon konzekvensen tartani kell magunkat ahhoz, ha sikert akarunk elérni, de később emiatt sokkal könnyebb elszámolni és mérni egy mozgalom sikerességét. Talán az, hogy bázisdemokráciával, a döntések folyamatos fórumoztatásával és a részvételiség lehetőségének folyamatos biztosításával nemcsak a mozgalom résztvevőinek komfortérzetét, hanem a társadalom több rétegének szimpátiáját is el lehet érni. S bár az SZFE egyetemfoglalása 71 nap után felfüggesztésre került, a célokat tekintve eredménytelenül, de a jelenkori történelem leghosszabb magyarországi diáklázadását eredményezte, ami mind európai, mind nemzetközi összehasonlításban is példaértékűen konzekvens, kreatív és tudatos. A média tudatos és kreatív használata, a figyelem folyamatos fenntartása, a szimbólumteremtés- és brandépítés felépítettsége és a bázisdemokratikus önszerveződés példaértékűsége könnyen lehet, hogy inspirálóan hat majd a jövőre.

Csernai Mihály

*Megjelent a Freeszfe „Utolsó szám” című kiadványának 1. számában
(2020. december)*

Források:

Francia egyetemfoglalás:

<https://mult-kor.hu/cikk.php?id=20531>

<http://www.jakd.hu/index.php?p=evfordulo&id=1433>

https://hu.wikipedia.org/wiki/Daniel_Cohn-Bendit

<https://www.nytimes.com/2018/05/05/world/europe/france-may-1968-revolution.html>

Horvát egyetemfoglalás:

<https://24.hu/belfold/2013/02/19/blokad-igy-foglaltak-egyetemet-a-horvat-diakok/>

https://eduline.hu/felsooktatasi/zagrab_i_egyetem_blokad_2009_hallgatoi_talalta_4VWPXC

<https://www.citsee.eu/citsee-story/learning-be-citizen-through-policy-analysis-and-protest>

https://en.wikipedia.org/wiki/2009_student_protests_in_Croatia

<https://www.minorcompositions.info/wp-content/uploads/2011/03/occupationalcookbook-web.pdf>

Indiai egyetemfoglalás:

<https://www.thehindu.com/news/national/all-you-need-to-know-about-the-ftii-students-strike/article7318002.ece>

<https://indianexpress.com/article/explained/when-ftii-flared-up-again-why-students-protested-and-what-they-achieved-6189556/>

<https://www.hindustantimes.com/india-news/student-who-was-part-of-protests-against-gajendra-chauhan-gets-support-from-ftii/story-4n3V8NVNnorKiyRRnSnDK.html>

A HaHa egyetemfoglalása Magyarországon:

http://replika.hu/system/files/archivum/84-09_mikecz.pdf

https://index.hu/belfold/2013/03/26/veget_ert_az_elso_egyetemfoglalas/

https://hvg.hu/itthon/20130326_Veget_ert_a_44_napos_egyetemfoglalas_az_E

https://mandiner.hu/cikk/20130326_veget_ert_az_egyetemfoglalas

<https://www.elte.hu/content/megallapodással-ert-veget-az-egyetemfoglalas.t.7750>

<https://merce.hu/2017/12/10/eleg-nagy-volt-a-kaosz-5-eve-kezdodtek-a-dia-ktuntetesekek/>